

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У статті уточнено сутність понять “компетентність”, “компетенція”, проаналізовано сучасні аспекти підготовки майбутніх офіцерів та розкрито особливості компетентнісного підходу при підготовці майбутніх офіцерів Збройних Сил України.

Ключові слова: компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, вищий військовий навчальний заклад.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення головним завданням кожної держави в залежності від якості озброєння її збройних сил є особиста національна безпека, захист своєї територіальної цілісності та населення і перш за все від невійськових форм і способів терористичної агресії різного масштабу, а це означає появу принципово нової форми збройної боротьби, яка потребує зміни як структури збройних сил, так і способів підготовки військовослужбовців у цілому.

Серед найважливіших тенденцій сьогодні спостерігається широкомасштабний перегляд стандартів підготовки, навчальних програм і підходів до організації освіти на засадах компетентнісного підходу. Однією із сучасних і актуальних проблем розвитку педагогічної теорії і практики, що активно обговорюється вченими в країнах, які підписали Болонську декларацію, є вдосконалення систем освіти з позицій компетентнісного підходу.

Аналіз наукових досліджень. Компетентнісний підхід є предметом наукового дослідження таких вітчизняних науковців: Н. Дворнікової, І. Бабина, І. Родигіна, П. Бачинського, К. Савченко, О. Садівника, Н. Бібік, Г. Гаврищак, І. Гудзика, І. Драча, Я. Кодлюка, О. Локшиної, С. Ніколаєнко, О. Овчарук, О. Пометуна, Л. Пильгуна, Л. Сень, С. Ситника, Т. Смагіної, Г. Терещука, С. Трубачевої, Н. Фоменка та ін.

У дослідженнях таких закордонних учених розглядаються характеристики компетентнісного підходу: М. Авдєєвої, В. Байденко, В. Болотова, Е. Бондаревської, В. Введенського, Н. Вовнової, А. Войнова, А. Вербицького, Г. Дмитрієва, Д. Іванова, І. Зимньої, В. Краєвського, С. Кульневич, В. Ландшеер, К. Митрофанова, А. Петрова, В. Серікова, О. Соколової, Е. Тетюниної, А. Хуторського.

Проблема компетентнісного підходу в освіті знаходиться у центрі наукової уваги багатьох учених (Л. Анциферової, Г. Балла, С. Батишева, С. Вершловського, В. Журавльова, А. Хуторського, І. Ящук та ін.). Професійна компетентність фахівця була предметом розгляду в дослідженнях О. Антонової, О. Дубасенюк, І. Зязюна, Л. Карпової, Н. Кузьміної, О. Ломакіної, А. Маркової, Г. Монахова, Н. Ничкало, М. Павлутенкова,

А. Пискунова, М. Розова, В. Сластьоніна. Значна частина дослідників (В. Баркасі, Є. Бондарєва, Н. Босак, Л. Волошко, С. Демченко, Л. Дибкова, Л. Карпова, С. Козак, О. Коломінова, О. Мамчич, Р. Мільруд, С. Молчанов, А. Онкович, М. Поліщук, О. Селіванова, С. Селіверстов, В. Топалова, Л. Шевчук, І. Ящук) присвятили свої дисертаційні дослідження проблемі компетентності спеціалістів різних галузей.

Мета статті: проаналізувати сучасні аспекти підготовки майбутніх офіцерів та обґрунтувати актуальність компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу. У працях про модернізацію освіти компетентнісний підхід проголошується як одне із важливих концептуальних положень оновлення змісту освіти. Тому компетентнісний підхід визначається як пріоритетна орієнтація на цілі (вектори) освіти: навчання, самовизначення (самодетермінацію), самоактуалізацію, соціалізацію та розвиток індивідуальності. Як інструментальні засоби досягнення цих цілей виступають принципово нові освітні конструкти: компетентності, компетенції та мета якості.

Компетентнісний підхід висуває на перше місце здатність майбутнього фахівця конструктивно вирішувати проблеми, що виникають у різних ситуаціях його життєдіяльності. Компетентнісний підхід у вищій освіті, як стверджують І. Зимня, А. Маркова, Л. Мітіна, К. Скала, Г. Халаж, В. Хутмакер, А. Хуторський та ін., – це методологічний та організаційно-педагогічний орієнтир, що акцентує увагу на меті і результатах професійного навчання і виховання. Мета компетентнісного підходу – забезпечення якості освіти [4].

Отже, компетентнісний підхід – це сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору змісту освіти, організації освітнього процесу і оцінка освітніх результатів крізь призму понять “компетенції” і “компетентності”.

Аналіз науково-методичної, довідкової та енциклопедичної літератури засвідчив відсутність єдиного підходу до визначення поняття “компетентність”. Автори тлумачного словника за редакцією Д. Ушакова вперше показали різницю між поняттями “компетентність” і “компетенція”, розуміючи під компетентністю – обізнаність, авторитетність, а під компетенцією – коло питань, явищ, в яких дана особа має авторитет-

ність, пізнання, досвід, коло повноважень [6]. На думку авторів Великого тлумачного словника української мови, компетентний – це такий працівник, який має достатні знання у якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий, який володіє знаннями, кваліфікований, має певні повноваження, повноправний, повновладний [2]. У Словнику Колегіуму-Мерріам Вебстер визначається, що компетентний – той, що має необхідну чи адекватну здатність діяти, розвиватись особливим шляхом, а компетентність – це якість, стан [9, с. 235]. Оксфордський російський словник трактує компетентність як достатні вміння, адекватну кваліфікацію [11, с.725]. Однак, на думку авторів великого словника іншомовних слів за редакцією А. Москвіна, компетенцією є знання, досвід, обізнаність в якій-небудь області, а компетентність є здатністю особи виконувати певний вид роботи, наявність достатнього запасу знань для винесення обґрунтованого судження з будь-якого питання [1, с. 299]. У Словнику іноземних слів зазначено, що компетентний – це той, що володіє необхідною інформацією, авторитетний у чомусь [5, с. 541]. Практично усі укладачі словників розмежовують поняття “компетентність” та “компетенція”.

Отже, компетентність та її структура тлумачиться дослідниками з різних позицій. У вузькому розумінні вона трактується як володіння знаннями, що дозволяють судити про будь-що аргументовано, професійно, висловлювати авторитетне судження. З іншого боку, компетентність розглядається як рівень досягнення компетенцій, стосовно яких фахівець має належні знання і досвід.

Перехід до професійної армії вимагає нових підходів до підготовки офіцерського складу. Сьогодні військова освіта має бути виведена на якісно новий рівень, що забезпечить радикальне підвищення професіоналізму військових кадрів.

Міжнародним департаментом стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction) поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано впроваджувати діяльність, виконувати завдання або роботу. Поняття компетентності при цьому «містить набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності» [10, с. 45].

Міжнародна комісія Ради Європи у своїх документах розглядає поняття компетентності як загальні або ключові вміння, базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації, ключові уявлення, опори або опорні знання. Експерти країн Європейського Союзу визначають поняття компетентностей як «здатність застосовувати знання й уміння» (Euridyce, 2002), що забезпечує активне застосування знань у нових ситуаціях [8, с. 54].

Аналіз різних підходів до визначення змісту по-

няття “компетентність” свідчить, що більшість дослідників пов’язують це поняття з певною професією. У літературі наявні такі різновиди компетентності: життєва, професійна, цивілізаційна, етична, комунікативна, політична, мовна, психологічна, інтелектуальна, громадянська компетентність тощо. Підходи до визначення розглядають як систему знань, умінь та особистісних рис, що є адекватними структурі та змісту діяльності особистості. Здебільшого запропоновані авторами наукові визначення дуже близькі, вони передусім уточнюють і доповнюють одне одного. М. Рудь загалом визначила такі характеристики компетентності: розуміння суті завдання, яке виконується; знання, досвід у певній галузі й активне його впровадження; вміння обирати засоби, адекватні конкретним обставинам; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність оцінювати власні помилки й коригувати їх.

Поняття “компетентність” є досить складним, глибоким та багатовимірним передусім через те, що включає в себе різні види та рівні навчальних освітніх та професійних компетенцій. Українські науковці, зокрема О. Пометун, Н. Бібік, Г. Ващенко, визначають компетентність як спеціально організовані набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати і розв’язувати, незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності. “Компетентність” визначає рівень професіоналізму особистості, а її досягнення відбуваються через здобуття нею необхідної компетенції, що є метою професійної підготовки фахівців. Головним показником готовності до професійної діяльності на сьогодні є професійна компетентність – інтегративна характеристика ділових та особистісних якостей спеціаліста, яка відображає не лише рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, але й соціально-моральну позицію особистості.

На думку Ю. Чауса, компетентність є інтегрованою характеристикою якостей особистості, результатом підготовки випускників Вищих військових навчальних закладів для виконання діяльності в певних професійних та соціально-особистісних предметних областях (компетенціях), що визначається необхідним обсягом і рівнем знань та досвіду у певному виді діяльності. Сучасний розвиток ЗС України потребує і значного підвищення вимог до людського фактора – важливого елемента військового потенціалу держави. Фахівці цілком справедливо зазначають, що застосування лише організаційних підходів до реформування вітчизняного війська, у тому числі перехід на контрактний спосіб комплектування та нескінченний перегляд організаційно-штатної структури військ, ніколи не дадуть очікуваного ефекту щодо підвищення їх боєздатності, якщо не буде враховано людського фактора. У той же час у вітчизняних ЗС існує низка проблем системного характеру під час відбору військово-

службовців, їх підготовки та компетенції. Компетентність майбутнього офіцера, вчений розглядає як складову професійної компетентності військовослужбовця будь-якої спеціальності, професійно-особистісну характеристику фахівця, що передбачає набуття його теоретичної і практичної готовності до здійснення професійної діяльності в умовах сьогодення [7].

Необхідність підготовки висококваліфікованих військових фахівців зумовлено стрімким розширенням міжнародного співробітництва України у сфері оборони та безпеки. Саме від рівня їх професійної компетентності, уміння швидко і правильно орієнтуватись у складних ситуаціях під час несення служби та вчасно, якісно і професійно виконувати завдання за призначенням значною мірою залежить успішність вирішення поставлених перед військами завдань. Професійна діяльність військовослужбовців передбачає готовність та здатність до ефективного спілкування як у військовому колективі, так і з громадянами у повсякденному житті й екстремальних ситуаціях.

Отже, серед пріоритетних завдань сучасної військової освіти є не лише забезпечення якісної фахової підготовки, але й формування високого рівня компетентності військових фахівців.

Застосування компетентнісного підходу в системі підготовки військових фахівців передбачає, на думку А. Зельницького, досягнення ними кінцевого результату навчально-виховного процесу – сформованості передбачених освітньо-кваліфікаційними характеристиками і освітньо-професійними програмами окремих компетентностей, що містять у собі визначені професійно важливі якості. А саме: соціально-особистісної (морально-етичні, індивідуально-психологічні, самовдосконалення); загальнонаукової (базові знання з гуманітарної та соціально-економічної, математичної та природничо-наукової підготовки); загальнопрофесійної (організаційно-управлінські, правові, тактичні, виховної роботи, інформаційно-комунікативні, несення чергової служби); спеціалізовано-професійної (тактико-спеціальні, військово-технічні, методичні) [3].

Перехід до мобільної, оснащеної новітніми зразками озброєння та військової техніки, професійно підготовленої армії країн Європи робить широке впровадження компетентнісного підходу в освіту.

Серед основних військово-освітніх проблем дослідники наукового центру сухопутних військ виділяють такі: проблеми змісту військової освіти, її не повна відповідальність сучасним вимогам розвитку військової справи; недостатня готовність посадових осіб до впровадження нових засобів компетентності в умовах оновлення й інтеграції військової освіти у світовому просторі; проблеми підвищення якості підготовки військових фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів; проблеми підвищення кваліфікації військових науково-педагогічних кадрів; про-

блеми формування творчого мислення військового спеціаліста, здатного продуктивно вирішувати складні компетентні питання військово-професійної діяльності; проблеми виходу на рівень освіти розвинутих країн світу і інтеграції до загальноєвропейського та світового освітнього простору.

Основним джерелом поповнення Збройних Сил компетентними офіцерськими кадрами є система військової освіти, яка забезпечує підготовку військових фахівців за усім переліком спеціальностей на тактичному, оперативному-тактичному та оперативному-стратегічному рівнях. При пошуку основних або пріоритетних компетентностей необхідно звертатися до поняття ключових (базових) компетентностей, що характеризує універсальні компетентності широкого спектра, що створюють основу при підготовці військових.

Важливою проблемою, яка стоїть на порядку денному в українській армії є перехід до професійної армії, яка сприятиме високоефективному використанню кадрового потенціалу армії. Для реалізації цього завдання висуваються особливі вимоги до компетентності кадрів, їхнього вміння діяти в нових умовах, знаходити нестандартні підходи до вирішення проблем. Саме життя примушує сучасне покоління генералів та офіцерів перебудовувати своє мислення, рішуче відмовлятися від існуючих стереотипів. На першому плані повинна бути загальна та професійна компетентність офіцера, військова дисципліна та старанність, чесність та самовідданість.

Висновки. Таким чином, компетентність багатоконпонентна, її складові незалежні, але володіють властивостями взаємозамінності. Аналіз сучасних наукових праць з педагогіки дозволяє зробити висновок, що компетентнісний підхід висуває на перше місце не інформованість тих, хто навчається, а вміння вирішувати проблеми в різних ситуаціях. Загальна потреба у висококваліфікованих фахівцях, здатних вирішувати різнопланові проблеми робить надзвичайно актуальними дослідження стосовно професійної компетентності випускників вищих військових навчальних закладів.

Викладений матеріал розкриває суттєві особливості компетентнісного підходу. Аналіз й узагальнення вітчизняного і світового досвіду дозволяє окреслити роль його в підвищенні ефективності професійної підготовки майбутніх офіцерів: роль і значення офіцера буде незмінно зростати. Це пов'язане, насамперед з тим, що в сучасних умовах сьогодення офіцеру належить вирішальна роль в організації підготовки військ до захисту незалежності та територіальної цілісності України, підтриманні армії у стані високої бойової готовності, а також у керуванні військовими формуваннями різних рівнів під час відбиття агресії, під впливом різних факторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой словарь иностранных слов / Сост. А. Ю. Москвин. – М.: ЗАО Изд-во Центрполиграф: ООО Полкус», 2002. – 816 с.
2. Великий тлумачний словник української мови/[Укл. В. Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: Перун, 2003. – 925 с.
3. Зельницький А.М. Перспективи розвитку військової освіти і науки// Моніторинг якості підготовки військових фахівців з вищою освітою // Матеріал наукової конференції, – Київ: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2013 р.
4. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики: монографія / Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина, О.В. Овчарук, Л.І. Паращенко, О.І. Пометун, О.Я. Савченко та ін. – К.: К. І. С., 2004. – 112 с. – С.73
5. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.
6. Толковый словарь русского языка / [под ред. Д. Н. Ушакова]. – В 4 т. / Т. 2. – М., 2000. – 989 с.

REFERENCES

1. The great Foreign Dictionary / [A.Yu. Moskvin]. – M.: ZAO, Publ. office Tsentrpoligraf: OOO Polius», 2002. – 816 p.
2. The great Ukrainian Dictionary / [V. T. Brusel]. – K.: Irpin': Perun, 2003. – 925 p.
3. Zel'nyts'kyu A.M. Prospects for the development of military science and education // Quality monitoring of training military officers with higher education // Scientific conference proceedings, – Kyiv: National Defense university of Ukraine, 2013 p.
4. Ovcharuk O.V. Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: library of world policy: monograph / N.M. Bibik, L.S. Baschenko, O.I. Lokshyna, O.V. Ovcharuk, L.I. Paraschenko, O.I. Pometun, O.Ya. Savchenko and others. – K.: K. I. S., 2004. – 112 p. – P.73
5. Dictionary of foreign words: 23000 words and term word-combinations / L.O. Pustovit and others. – K.: Dovira, 2000. – 1018 p.
6. Russian definition dictionary / [edited by D.N. Ushakov]. – 4 volumes. / V. 2. – M., 2000. – 989 p.

И. С. Азаров

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД К ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ УКРАИНЫ

В статье уточнена суть понятий “компетентность”, “компетенция”, проанализированы современные аспекты подготовки будущих офицеров и раскрыты особенности компетентного подхода в подготовке будущих офицеров.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, компетентностный подход, высшее военное учебное заведение.

7. Чаус Ю.І. Удосконалення військової освіти в умовах трансформації ЗС України та перспектив їх розвитку // Компетентний підхід у ВВНЗ // Матеріал наукової конференції / Ю.І. Чаус. – Одеса: Військовий інститут Одеського національного політехнічного університету, 2011.
8. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft). – 279 p. – P. 54.
9. Merriam-Webster's –Collegiate Dictionary /Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster, 1998.-1559 p.
10. Spector J. ERIC Clearinghouse on Information and Technology Syracuse NY. Competencies for Online Teaching. ERIC Digest. Competence, Competencies and Certification / J. Spector, Michael-de la Teja, Ileana. – N.Y., 1996. – 123 p. – P. 45.
11. The Oxford Russian Dictionary: Oxford: Oxford University press, 1977. – 1841 p.

7. Chau Yu. I. Improving military education in conditions of transformation of Ukrainian armed forces and prospects of their development // Competence approach in MEE // Scientific conference proceedings / Yu. I. Chau. – Odesa: Military Institute of Odesa National Polytechnical University, 2011.
8. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft). – 279 p. – P. 54.
9. Merriam-Webster's –Collegiate Dictionary /Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster, 1998.-1559 p.
10. Spector J. ERIC Clearinghouse on Information and Technology Syracuse NY. Competencies for Online Teaching. ERIC Digest. Competence, Competencies and Certification / J. Spector, Michael-de la Teja, Ileana. – N.Y., 1996. – 123 p. – P. 45.
11. The Oxford Russian Dictionary: Oxford: Oxford University press, 1977. – 1841 p.

I. A. Azarov

COMPETENCE APPROACH TO TRAINING FUTURE OFFICERS OF UKRAINIAN ARMED FORCES

The modern aspects of future officers training are analyzed and the relevance of the competence approach is substantiated in the present article. It was also established that the main task of every state is personal national security, defense of territorial integrity and population and first of all defense from unmilitary forms and ways of terror attack of different scale, and it means the appearance a new form of armed struggle, which requires changes in the structure of both the armed forces and the methods of service members on the whole. The concept of competence is specified in the article. It is very complex and multi-level because it includes different types and levels of educational and professional competences. The essence of the competence approach is also determined in the article. It is considered as a complex of general principles of defining aims of education, choosing the contents of education, organization of educational process and assessment of education results through the concept of competence and competency. The article reveals significant features of competence approach. Generalization of national and foreign experience allowed to determine its role in the process of increasing efficiency of professional training of future officers, that is caused by the fact, that nowadays officers play the leading role in preparation of forces to independent and territorial integrity defense in Ukraine, maintaining the army in high-alert posture, managing the military formations (units) during the war. The analysis of modern scientific researches in pedagogy allowed us to conclude, that the competence approach brings to the forefront not the awareness of students, but their abilities to solve a problem in different situations. It was also established, that the basic commission course of Armed Forces is the higher educational system, which provides the training of military experts at the tactical, tactical and operational, operational and strategic levels.

Keywords: competence, competency, competence approach, military educational institution.

Подано до редакції 18.12.2013
